

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Революции и еволюции – политически, икономически, технологични, културни и социални измерения на „прогреса“ Revolutions and evolutions – political, economic, technological, cultural and social dimensions of “progress”
Том / година Volume / year	II / 2023
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Гл. ас. д-р Деница Петрова Assist. Prof. Denitsa Petrova, PhD
Институция Affiliation	Институт за исторически изследвания – Българска академия на науките Institute for Historical Studies – Bulgarian Academy of Sciences
Заглавие Title	КРЕПОСТТА ОРЯХОВО И КРЪСТОНОСНИТЕ ПОХОДИ ОТ 1396 – 1445 г. THE ORYAKHOVO FORTRESS AND THE CRUSADES FROM 1396 – 1445
Страници Pages	70–77
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-2-70/

КРЕПОСТТА ОРЯХОВО И КРЪСТОНОСНИТЕ ПОХОДИ ОТ 1396 – 1445 г.

Гл. ас. д-р Деница Петрова

*Институт за исторически изследвания – Българска академия
на науките*

Резюме: Оряхово е погранична крепост на Търновското царство, затова не е изненадващо, че в изворите името ѝ се среща предимно във връзка с военни конфликти. Най-изчерпателни са данните за кръстоносните походи на крал Сигизмунд през 1396 г., на Владислав Варненчик през 1444 г., както и акцията на Валеран дьо Ваврен през 1445 г. Сведенията са противоречиви, но очертават картина на гибел и разруха. Крепостта е частично разрушена и постепенно губи стратегическото си значение, а името ѝ изчезва от изворите.

Ключови думи: Оряхово, кръстоносни походи, крал Сигизмунд, Владислав Варненчик, османско нашествие

Оценката за историческите събития често е нееднозначна. Това, което за политиците и военачалниците е победа, може да е трагедия за обикновените хора. Когато виждаме миналото през „погледа на орела“, съдбата на повечето участници в събитията се размива; но ако се обърнем към микроисторията, към едно конкретно селище, това може да ни помогне да видим по-добре цялостната картина.

Крепостта Оряхово

Археологическите данни сочат, че крепостта Оряхово възниква в края на IX в.¹, но първото ѝ споменаване в писмен източник е няколко столетия по-късно. В грамота на унгарския крал Владислав IV Куманина (1272 – 1290) от 1283 г., с която той награждава бан Григорий, при изброяването на заслугите му се казва следното: „[...] Първо, както стана ясно, че когато нашият баща господаря крал Стефан изпратил

¹ Димитрова, Дора. Средновековната крепост „Камъка“ в гр. Оряхово. В: Из миналото на град Оряхово. (Материали по случай 800-годишнината на Оряхово като град). Ред. П. Петров. Враца: Общински народен съвет, 1985, с. 22.

бан Григорий срещу българите, като го назначил за капитан на своята войска, същият бан Григорий със своите войници с бой завладял някаква крепост, наречена Врхов (Vrhov)². Описаните събития са от 1266 г., когато унгарският престолонаследник и млад крал Стефан V (1270 – 1272) организира поход в българските земи.

Оряхово е погранична крепост на Търновското царство, разположена на границата с Видинското³, затова не е изненадващо, че се появява в изворите във връзка с военни конфликти. В Парижката военна карта, съставена в периода 1388 – 1393 г., е отбелязана крепостта Азара (Azara). Нарисуваното над нея знаме с полумесец показва, че тя е османско владение. Има предположения, че това е Оряхово, макар че според друго виждане е Арцелград⁴.

Според легендата последният защитник на крепостта е управителят ѝ от кумански произход Косан⁵, на чието име са наречени обширни местности между Оряхово, съседното село Селановци и град Мизия – Голем Косан, Мали Косан и Ковачевски Косан.

Походът на крал Сигизмунд

Най-изчерпателни сведения за Оряхово изворите дават във връзка с превземането на града по време на похода на унгарския крал Сигизмунд (1387 – 1437) през 1396 г. При Оршова войските се разделят; една част преминава реката, а другата продължава да се придвижва по левия бряг⁶. Рицарите превземат първо Видин, след което се насочват към друго селище, което се намира преди Никопол. В отделните извори то е обозначено с различни имена⁷, но се идентифицира като Оряхово.

Превземането на града е отбелязано в два официални документа. Първият от тях е грамота на крал Сигизмунд от 1397 г., с която награждава военачалника Херман; в нея кралят споменава, че по време на кръстоносния поход от 1396 г. след Видин е превзета крепостта Орико (castrum Oryko)⁸. В друга негова грамота, издадена през 1401 г., се каз-

² Ников, Петър. Българо-унгарските отношения от 1257 до 1277 година. Сб БАН, XI, (1920), с. 208, прил. № 29.

³ Коледаров, Петър. Политическа география на средновековната българска държава. Втора част (1186 – 1396). София: Издателство на БАН, 1989, с. 85.

⁴ Коледаров, Петър. Укрепените градове южно от Дунав във военната карта на Балканиите, съставена между 1388 и 1939 г. ВИСБ, 1976, 3, с. 11.

⁵ Миков, Васил. Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места. София: Печатница Хр. г. Данов, 1943, с. 26, 91, 133; Коцев, Никола. История на град Оряхово до Освобождението. София: Борова, 2004, с. 37.

⁶ Гагова, Красимира. Кръстоносните походи и средновековна България. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2004, с. 221 – 222.

⁷ Kupelwieser, Leopold. Die Kämpfe Ungarns mit den Osmanen bis zur Schlacht bei Mohács. Wien und Leipzig: Wilhelm Braumüller, p. 17.

⁸ Fejér, György. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tome 10. Vol. 2. Budae: Typographia Regiae Universitatis Hungaricae, 1835, p. 420.

ва, че крепостта Оршов (castrum Orchow)⁹ е завзета след Видин и преди Никопол. Топонимът е интерпретиран като Оршова, но съпоставката с други извори показва, че това е Оряхово.

Участникът в похода Ханс Шилтбергер разказва: „[...] След това потегли за друг град, в който имаше много турци, и го обсажда 5 дни; турците не искаха да го предадат. Тогава жителите на града изгониха турците насила и се предадоха на краля. Много от турците бяха избити, а други пленени. Този град кралят завзе с 200 души“¹⁰.

Приема се, че този неназован по име град е именно Оряхово¹¹.

За същите събития, но доста по-подробно, се разказва и в *Хрониката* на манастира „Сен Дени“:

„Вземайки със себе си петстотин избрани мъже, те решиха, независимо от другарите си, да отидат и да превземат крепостта Рахова (Racho/Rachova), която се намираше наблизо. Това беше обширно място, заобиколено от двойна крепостна стена, с кули на равно разстояние и изобилно снабдено с провизии. Крепостта беше заета от пълни и здрави мъже, които разпръснаха малкото наши рицари, отхвърляйки с презрение отпавения им призив, и бяха готови да окажат енергична съпротива. Всеки път, когато атакувахме, те смело отблъскваха с помощта на стрелци с лък и арбалет. Те дори често извършваха бойни набези, които бяха още по-пагубни за нашата армия, защото бяха непредвидими, и почти винаги печелеха. Така че обсадата се проточи и рицарите щяха да бъдат принудени да се откажат, ако не бяха получили подкрепления от своите спътници. Докато те продължаваха работата си с упоритост, кралят на Унгария се спусна по Дунава с лодки и доведе войски. Нападателят, чийто брой така се увеличи, можеше да атакуват мястото повече пъти и по-енергично. Те се приближиха до него и разгърнаха срещу гарнизона всички ресурси на своята артилерия; така че обсадените се виждаха заобиколени от всички страни от опасности, като винаги имаха пред очите си ужасния образ на смъртта, не намираха време за почивка, за да възстановят изчерпаните си сили. Те се отчаяха да удължават защитата си, и след като се допитаха помежду си, предложиха да напуснат мястото, а в замяна ние да ги пуснем да си отидат, без да им навредим, и да могат да живеят в безопасност под крилата на християните. Тези предложения бяха отхвърлени, тъй като мнозина мъже с оръжие вече бяха заели върха на укреплението и бяха прогонили врага. Мястото беше заето, вратите бяха отворени за желаещите да влязат. Тогава започна ужасно клане, без разлика на пол или

⁹ Fejér, György. Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Tome 10. Vol. 4. Budaë: Tipographia Regiæ Universitatis Ungaricæ, 1841, p. 56.

¹⁰ Шилтбергер, Ханс. Пътепис. София: Издателство на ОФ, 1971, с. 17.

¹¹ Иречек, Константин. История на българите с поправки и добавки от самия автор. София: Наука и изкуство, 1978, с. 404 – 405; Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV – XVI в. Съст. М. Йонов. София: Наука и изкуство, с. 127, бел. 3.

на възраст. Хиляда от най-богатите жители се предадоха на милостта на християните и се съгласиха да платят откуп. Накрая, когато всичко беше предадено на грабеж или погълнато от пламъците, нашите рицари се върнаха в лагера“¹².

В спомените си маршал Жан дьо Бусико също разказва за превземането на Оряхово, наричано от него Расо. Той описва как рицарите и сарацините водели битка за мост, по който се влизало в крепостта. Бусико и войниците му успяват да превземат моста и се опитват да преминат стената с големи стълби, но не успяват. Тогава настъпва обрат:

„На другия ден, когато нашите хора смятаха да атакуват отново, тези отвътре, в голямата си част православни християни, разбраха, че въпреки силата на града им те при последна сметка не биха могли да го запазят, и се предадоха на краля на Унгария, за да запазят живота и имота си. А кралят, когото бяха посъветвали, че е по-добре да ги вземе, отколкото да изложи хората си на опасност, и също предвиди това, че са християни, се съгласи на споразумението. Прието бе маршалът да ги пази, без да им бъде нанесена щета. Той влезе в града с всичките си бойци и така добре изпълни дълга си по охраната, че не им бе причинено никакво зло. Тези християни предадоха на краля на Унгария всички турци отвътре и той нареди да ги убият всички“¹³.

Оряхово се споменава и в *Унгарската хроника* на Йоан Туроци: „[...] След това превзел Орисум (Orisum) [Оряхово] и Бидинум [Видин], както и немалко други укрепления по тези места, които били защитавани от воинствени турски отряди, но без да пролее своя кръв и кръвта на своите войници“¹⁴.

Кратки сведения се съдържат и в *Анонимния разказ за битката при Никопол*: „[...]...а после обсади друг град. В продължение на пет дни в него се събраха множество турци и християни, но група хора от нашата вяра, като победи, изгони турците от града, които отчасти бяха избити, отчасти пленени, и подчини града на императора“¹⁵.

В *Поемата* на Петер от Рец се казва: „[...] Край крепостта Крайсен Нусдорф (chreissen nußdorf) стояхме безпомощни, на открито; стреляхме и я атакувахме, мнозина от нашите бяха изхвърлени, тъй че тряб-

¹² Chronique de religieux de Saint-Denis, contenant le règne de Charles VI, de 1380 à 1422, publiée en latin pour première fois et traduite par M. L. Bellaguet. In: Collection de documents inédits sur l'histoire de France. Première série. Histoire politique. Tome 2. Paris: Imprimerie nationale, 1840, p. 493 – 495.

¹³ Френски пътеписи за Балканите. Съст. Б. Цветкова. София: Наука и изкуство, 1975, с. 37 – 38.

¹⁴ Johannes de Thurocz. Chronica Hungarorum. – ЛИБИ, Т. 5, Ч. 1. Съст. И. Илиев, Кр. Гагова, Хр. Димитров. София: АИ „Проф. М. Дринов“, 2001, с. 112.

¹⁵ Гюзелев, Васил. Извори за средновековната история на България (VII – XV в.) в австрийските ръкописни сбирки и архиви. Т. 2. Италиански, латински и немски извори. София: Управление на държавните архиви, 2000 (Архивите говорят 9), с. 116 – 117.

ваше да се разделят с живота си; въпреки това тя трябваше да се предаде“¹⁶.

Изворите дават противоречиви сведения за събитията в Оряхово през 1396 г. Съпоставянето им сочи, че крепостта е превзета благодарение на живеещите в нея християни, които я предават. Последиците за жителите на Оряхово са тежки – след като си връщат града, османците жестоко наказват населението му и избиват много хора. Сведения за тези събития дава *Хрониката на манастира „Сен Дени“*¹⁷.

Според Шилтбергер и *Анонимния разказ* християните са изгонили „турците“, но по-скоро трябва да се приеме, че българите са пленили османските войници и впоследствие са ги предали на рицарите. Изворите съобщават за голям османски гарнизон, но не става ясно как точно християните, т.е. българите, са успели да го надвият. Съдбата на османците е тежка – кръстоносците убиват повечето от тях¹⁸. Единствено в *Хрониката на манастира „Сен Дени“* се казва, че мюсюлманите поискали да се предадат, но поставените от тях условия не били приети. Сведението за хилядата души, които платили откуп, за да се защитят, едва ли отговаря на истината. Градът пада под османска власт с покоряването на Търновското царство през 1393 г. Пристанището на Оряхово – част от султанските хасове, има значителни приходи, но данните, с които разполагаме, са за периода след началото на XVI в.¹⁹ Може да се предположи, че и през XIV в. населението е било заможено, но тези, които плащат откупа, явно са османци, а не християни. Изглежда малко вероятно в града, наричан в османските извори „касаба“ (средно голям град), да са се установили толкова на брой хора, които според хрониката са „сред най-богатите“. Явно в *Хрониката* числото е преувеличено или неволно сгрешено. Спорно е и известието, че крепостта е била разрушена от рицарите на Сигизмунд, макар че то намира потвърждение в по-късен извор.

Походът на Владислав Варненчик

В науката съществуват различни мнения за това дали походът на Владислав Варненчик (1434 – 1444) от 1444 г. минава през Оряхово. В *Поемата на Михаел Бехайм* се казва: „[...] До крепост, Раховец

¹⁶ Гюзелев, Васил. Извори за средновековната история (VII – XV в.) в австрийските ръкописни сборки и архиви. Т. 2. 2000, с. 214.

¹⁷ Chronique de religieux de Saint-Denis, 1840, p. 516 – 517.

¹⁸ Creasy, Edward. History of the Ottoman Turks: From the Beginning of Their Empire to the Present Time. London: R. Bentley and Son, 1878, p. 36; Runciman, Steven. A History of the Crusades. Vol. 3. The Kingdom of Acre, and the later Crusades. Cambridge: University Press, 1954, p. 458 – 459.

¹⁹ Цветкова, Бистра. Турски извори за историята на правото в българските земи. Т. 2. София: Издателство на БАН, 1971, с. 16 – 18, 25 – 27.

(Rachautsch) названа, / след ден достигна кралят – стана / набързо крепостта на руини“²⁰.

Според някои изследователи загадъчната крепост Рахауч (или Раховец) е дн. Горна Оряховица²¹. Други я свързват с Разград²². Според трето виждане това е Оряхово²³; съпоставката на запазените изворови данни сочи, че именно то трябва да се приеме за достоверно²⁴.

Кръстоносците пресичат Дунав при Оршова, спират при Флорентин и Видин, след което завладяват Оряхово. В оскъдните извори се посочва, че именно тогава крепостта е разрушена. В *Писанието за верските битки на султан Мустафа* се уточнява: „тези проклетници и неверници бяха завзели и ограбили Рахова [Оряхово] и Лофча [Ловеч]“²⁵.

Косвено свидетелство за преминаването на кръстоносците е известието в османски документ, че жителите на крайдунавското село Рупча, днес несъществуващо, което било владение на кадията на Оряхово, се пръснали по време на похода през 1444 г.²⁶

Въпреки гибелта на полско-унгарския крал рицарите от бургундската флота, които не успяват да се включат навреме в похода, през 1445 г. потеглят по р. Дунав, водени от кардинал Кондолмиери и Валеран дьо Ваврен²⁷. Те подпалват няколко крепости и помагат на група българи да се прехвърлят на отвъдния бряг. В спомените на Ваврен, записани от неговия чичо Жан дьо Ваврен, се казва, че крепостта Оряхово (Rahova)²⁸ била разрушена още по време на похода на крал Сигизмунд и рицарите се настанили в руините на крепостните стени²⁹.

²⁰ Гюзелев, Васил. Самият Търновград ще разтръби победите. Средновековни поети за България. София: Народна култура, 1981, с. 179.

²¹ Иречек, Константин. Пътвания по България. София: Наука и изкуство, 1974, с. 308; Кузев, Александър. Маршрутът на Владислав III Ягело до Варна. Известия на Народния музей Варна, 9, 1973, с. 139 – 152; Митев, Невян. Маршрутът на кръстоносната армия на Владислав Варненчик в Североизточна България (по нумизматични данни). Журнал за исторически и археологически изследвания, 2013, 2, с. 154 – 157.

²² Kupelwieser, Leopold. Die Kämpfe Ungarns, 1899, p. 87 – 88.

²³ Иширков, Анастас. Походите на Крал Владислав III в България в 1443 и 1444 г. Полска библиотека, 1923, 8. с. 25 – 53.

²⁴ Недев, Стефан. Пътищата на Владислав III и Мурад II към Варна през 1444 г. В: Варна 1444: Сборник от изследвания и документи в чест на 525-та годишнина от битката край гр. Варна. София: Държавно военно издателство, 1969, с. 210 – 211; Imber, Colin. The Crusade of Varna, 1443–45. Manchester: Achagat, 2006, p. 173.

²⁵ Писание за верските битки на султан Мурад син на Мехмед хан. София: ГАЛ-ИКО, 1992, с. 88.

²⁶ Цветкова, Бистра. Паметна битка на народите. (Европейският югоизток и османското завоевание – края на XIV и първата половина на XV в.). Варна: Държавно издателство, 1978, с. 300.

²⁷ Гагова, Красимира. Кръстоносните походи и средновековна България, 2004, с. 256.

²⁸ Imber, Colin. The Crusade of Varna, p. 35.

²⁹ Гюзелев, Васил, Александър Кузев. Български средновековни градове и крепости. Т. 1. Градове и крепости по Дунав и Черно море. Варна: г. Бакалов, 1981, с. 122.

Потвърждение на това сведение дава османският пътешественик Евлия Челеби³⁰, който разказва, че крепостта е срината от султан Баязид I (1389 – 1402), тъй като при завладяването ѝ имало трудности.

Други сведения

При проведените археологически разкопки на средновековната крепост при Оряхово е установено, че във втория строителен период, датиран към XII – XIV в., има три последователни горели стратиграфски пласта³¹. По-точна датировка няма, но единият би могло да се свърже с българо-унгарската война от XIII в. Най-вероятно крепостта е била частично разрушена още при завладяването си от османците. Не е изключено рицарите на крал Сигизмунд също да са нанесли щети, но по-съществени са пораженията, причинени по време на похода от 1444 г.

В следващите столетия изворови данни за Оряхово почти липсват. Редките споменавания на града отново са във връзка с войните, които Османската империя води срещу Хабсбургската и Руската. Историята му е пример за това колко дълбоко отражение имат политическите събития от XIV – XV в. върху живота на обикновените българи. Силната погранична крепост е изложена на поредица от удари и за по-малко от век от нея остават само руини. Жителите на Оряхово се преместват на по-ниско и равно място, близо до пристанището. Днес на хълма над дунавския бряг се издига само полуразрушена кула – ням свидетел на миналото.

THE ORYAHOVO FORTRESS AND THE CRUSADES FROM 1396 – 1445

Assist. Prof. Denitsa Petrova, PhD

Institute for Historical Studies – Bulgarian Academy of Sciences

Abstract: Oryahovo is a border fortress of the Kingdom of Tarnovo, so it is not surprising that in the sources its name is found mostly in connection with military conflicts. The most comprehensive are the accounts of the crusades of King Sigismund in 1396, of Władysław of Varna in 1444, as well as the action of Valerien de Wavrin in 1445. The information is contradictory, but it paints a picture of destruction and ruin. The fortress

³⁰ Евлия Челеби. Пътепис. Превел С. Димитров. София: ОФ, 1972, с. 72.

³¹ Димитрова, Дора. Средновековната крепост „Камъка“ в гр. Оряхово. 1985, с. 20 – 22.

is partially destroyed and gradually loses its strategic importance, and its name disappears from the sources.

Keywords: Oryahovo, Crusades, King Sigismund, Władysław of Varna, Ottoman invasio

Гл. ас. д-р Деница Петрова

Българска академия на науките,

Институт за исторически изследвания,

София

Ул. „Шипченски проход“, № 52, бл. 17

E-mail: denitsa_kp@abv.bg